

dr hab. Aleksandra Wach, prof. UAM

Wydział Anglistyki

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Magdaleny Paluch
pt. „The impact of strategy training on the effectiveness of EFL grammar learning
for primary school students with special educational needs”
napisanej pod kierunkiem dr hab. Joanny Zawodniak, prof. UZ**

Przedłożona do recenzji rozprawa ma objętość 256 numerowanych stron, na które składają się: wstęp, pięć rozdziałów, podsumowanie oraz licząca 30 stron i ok. 390 pozycji bibliografia.

Uwagi dotyczące doboru tematyki rozprawy

Tematyka rozprawy doktorskiej pani mgr Magdaleny Paluch dotyczy stosowania strategii uczenia się gramatyki języka angielskiego przez uczniów na poziomie szkoły podstawowej, a w szczególności wpływu treningu strategicznego na efektywność uczenia się gramatyki przez takich uczniów.

Dobór tematyki badawczej jest w wysokim stopniu uzasadniony poprzez wpisanie się w lukę w opublikowanych raportach z badań, a także ścisłe powiązania ze współczesnymi trendami w glottodydaktyce, odzwierciedlającymi zwrot ku inkluzji i różnorodności. Aktualne badania podkreślają więc konieczność dostosowania nauczania języków obcych do potrzeb uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SPE) (np. Domagała-Zyśk, Sedláčková i Karpińska-Szaj, 2025). Podkreślana jest potrzeba pogłębiania wiedzy o skutecznych praktykach dydaktycznych, które umożliwiają takim uczniom sukces edukacyjny.

Poza tym badania i praktyka dydaktyczna wskazują na rosnącą liczbę uczniów ze SPE. Raport z Międzynarodowego Badania Nauczania i Uczenia się TALIS 2024, opracowany przez Instytut Badań Edukacyjnych, pokazuje znaczący wzrost liczby nauczycieli

pracujących w klasach, gdzie co najmniej 10% uczniów ma formalnie rozpoznane SPE. Jednocześnie nauczyciele zgłaszają braki kompetencyjne w zakresie dostosowania metod pracy, co podkreśla wagę badań nad skutecznymi formami indywidualizacji. Uczniowie z SPE doświadczają specyficznych barier, które wymagają świadomego doboru strategii uczenia się, więc rozwijanie umiejętności samoregulacji, organizacji pracy i zarządzania emocjami jest dla nich kluczowe, pomaga bowiem kompensować ich trudności, rozwijać autonomię i skuteczność w nauce języka obcego.

Podsumowując, temat rozprawy doktorskiej pani mgr Magdaleny Paluch uważam za w pełni uzasadniony w świetle najnowszych trendów badawczych i bardzo potrzebny w praktycznej perspektywie dydaktyki języka obcego w szkole.

Uwagi dotyczące struktury rozprawy i jej merytorycznej zawartości

We wstępie Autorka trafnie zarysowuje ogólną tematykę rozprawy, koncentrując się na roli treningu strategicznego jako narzędzia wspierającego efektywne przyswajanie gramatyki języka obcego, szczególnie podkreślając znaczenie tego podejścia w pracy z uczniami ze SPE.

Rozdział 1 poświęcony jest szerokiemu spektrum zagadnień związanych z przyswajaniem języka oraz charakterystyką uczniów ze SPE. Autorka przedstawia tu liczne teorie i koncepcje, jednak proporcje między poszczególnymi sekcjami budzą pewne wątpliwości. Obszerne omówienia kluczowych aspektów języka oraz teorii nabywania języka ojczystego wydają się nadmiernie rozbudowane, zwłaszcza że nie mają one bezpośredniego przełożenia na zasadniczy temat rozprawy. Z kolei sekcja 1.3, obejmująca przegląd wybranych teorii uczenia się języka, stanowi wartościowy element rozdziału, dobrze wpisujący się w cele pracy. Autorka umiejętnie nawiązuje tu do kwestii indywidualizacji procesu nauczania oraz do dydaktycznych aspektów przyswajania gramatyki. Pewne wątpliwości budzi natomiast umiejscowienie kluczowych dla rozprawy zagadnień, takich jak strategie uczenia się języka oraz problematyka uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, które zostały przedstawione jedynie jako podsekcje (odpowiednio 1.5.4 i 1.5.5). Takie rozwiązanie prowadzi do nadmiernego rozdrobnienia struktury; w niektórych miejscach numeracja sięga pięciu poziomów, co utrudnia orientację w tekście i osłabia przejrzystość całej pracy. Dodatkowo sekcja 1.5.5.7, poświęcona dysleksji, wydaje się zbyt szczegółowa, zwłaszcza jeśli nie znajduje bezpośredniego odzwierciedlenia w części empirycznej. Warto również zauważyć, że omawiając uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych, Autorka nie wspomina o grupie uczniów szczególnie uzdolnionych, którzy również mieszczą się w tej kategorii. W niektórych fragmentach (np. na str. 79) pojawia się ponadto zamienne użycie terminów

„specjalne potrzeby edukacyjne” oraz „trudności w uczeniu się”, choć pierwsze z nich ma charakter szerszy i obejmuje także inne typy potrzeb.

Na uwagę zasługuje natomiast dbałość o spójność wywodu. W Rozdziale 2 Autorka konsekwentnie odwołuje się do treści przedstawionych w rozdziale 1, co wzmacnia logiczną strukturę pracy i ułatwia czytelnikowi śledzenie argumentacji. Szczególnie wartościowe jest obszerne i rzetelne omówienie treningu strategicznego, oparte na kilku uznanych modelach teoretycznych. Jest to centralna koncepcja rozprawy, a sposób jej przedstawienia świadczy o dobrej orientacji Autorki w literaturze przedmiotu. W przeglądzie literatury brakuje natomiast, w moim odczuciu, wyraźnego opisu grupy wiekowej stanowiącej próbę badawczą. Uczniowie w wieku 14–15 lat to grupa o specyficznych cechach rozwojowych, które mają istotny wpływ na proces uczenia się, zwłaszcza w kontekście strategii uczenia się i pracy z materiałem gramatycznym.

Rozdział 2, poświęcony roli gramatyki w uczeniu się języka obcego, stanowi ważny element teoretycznego zaplecza rozprawy. Jego zakres tematyczny jest dobrze dobrany i adekwatny do celów pracy, zwłaszcza że strategie uczenia się gramatyki stanowią kluczowy komponent późniejszej części empirycznej. Pierwsze podsekcje rozdziału tworzą logiczny ciąg: od uzasadnienia roli gramatyki w klasie językowej, poprzez omówienie jej miejsca w różnych metodach nauczania, aż po przedstawienie strategii gramatycznych i modeli treningu strategicznego, co stanowi fundament dla późniejszej interwencji badawczej. W tej części rozdziału zachowana jest spójność i wyraźne powiązanie z głównym tematem rozprawy. Pewne wątpliwości budzi natomiast tytuł sekcji 2.5., *The opportunities for teaching English in Polish primary schools*, sugerujący szerokie omówienie zagadnień wykraczających poza tematykę gramatyki i strategii gramatycznych. Jednakże podsekcje dotyczące miejsca gramatyki w podstawie programowej i wymaganiach egzaminacyjnych oraz wybranych programach nauczania wpisują się bezpośrednio w temat rozdziału i stanowią jego cenny element.

Problematyczna z punktu widzenia podziału treści wydaje się podsekcja 2.5.3, dotycząca nauczania gramatyki uczniów z SPE. Opracowanie tego niezwykle istotnego zagadnienia zostało rozdrobnione na liczne pod-podsekcje, co prowadzi do nadmiernej szczegółowości i utrudnia odbiór. Wielopoziomowa numeracja (np. 2.5.3.1.3.) zaburza przejrzystość struktury i osłabia spójność rozdziału. Warto byłoby rozważyć wydzielenie tej tematyki jako osobnej sekcji lub nawet podrozdziału.

Rozdział 3, zatytułowany *Research methodology*, został we wstępie zapowiedziany jako część empiryczna pracy. Tymczasem jego pierwsze dwie sekcje stanowią rozbudowany przegląd literatury dotyczącej metod badawczych oraz badań nad strategiami uczenia się.

Choć treści te są wartościowe i merytorycznie uzasadnione, ich umiejscowienie w rozdziale metodologicznym zaburza logikę struktury pracy. Zgodnie z konwencją akademicką powinny one znaleźć się w rozdziałach 1 lub 2, zamykając część teoretyczną i przygotowując grunt pod opis badań własnych.

W rozdziale 3 w sekcji 3.1. przedstawiono szeroki przegląd dostępnych rozwiązań metodologicznych stosowanych w badaniach nad strategiami uczenia się. Autorka szczegółowo omawia techniki, które wykorzystwała w badaniach własnych, takie jak ankieta samoopisowa, obserwacje zachowań uczniów czy eksperyment. Jednocześnie opisuje również metody, których w projekcie nie zastosowano, np. wywiady, dzienniczki uczniowskie czy studium przypadku. Zabrakło jasnego wskazania już na początku sekcji, które z opisanych technik zostały faktycznie wykorzystane w badaniu. Sekcja 3.2. stanowi przegląd opublikowanych badań dotyczących strategii uczenia się gramatyki, ze szczególnym uwzględnieniem uczniów ze SPE. Jest to materiał cenny i dobrze dobrany, obejmujący różne grupy wiekowe oraz zróżnicowane konteksty edukacyjne, w tym polski. Jednak również ta część ma charakter literaturowy i powinna zostać umieszczona w rozdziałach teoretycznych. Dodatkowa sugestia dotyczy wprowadzenia syntetyzującej tabeli, która uporządkowałaby przedstawiony szeroki przegląd badań i ułatwiła ich porównanie. Elementy przeglądu literatury pojawiają się także w innych fragmentach rozdziału, m.in. w opisie grupy badawczej, gdzie Autorka przywołuje publikacje dotyczące specyfiki rozwojowej nastoletnich uczniów (Harklau, 2022; Steinberg, 2014; Knoll et al., 2017). Choć te odniesienia są trafne, ich obecność w części metodologicznej dodatkowo rozmywa strukturę rozdziału.

Opis badań własnych rozpoczyna się dopiero w sekcji 3.3, zatytułowanej *Rationale for the study and study questions*. Tytuł wymaga korekty – zgodnie z konwencją powinno być *research questions*. W tej części Autorka przedstawia uzasadnienie badań, odwołując się do sytuacji uczniów z SPE w polskich szkołach oraz wpływu pandemii COVID-19 na wzrost liczby uczniów wymagających wsparcia. Trafnie zarysowano lukę badawczą, czyli brak badań dotyczących uczniów szkoły podstawowej, co stanowi mocny argument na rzecz podjęcia tematu.

Sekcja 3.5, opisująca kontekst badania i uczestników, powinna zostać umieszczona przed opisem zastosowanej metodologii, zgodnie z powszechnie przyjętą strukturą rozdziałów metodologicznych. Autorka pracowała z grupą 72 uczniów klas 7 i 8, w tym z liczną reprezentacją uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (7–10 w każdej klasie), często złożonymi i współwystępującymi. Dobór takiej grupy badawczej zasługuje na szczególne uznanie; badania z udziałem nastolatków z SPE są rzadkie, m.in. ze względu na trudności organizacyjne i konieczność systematycznego dokumentowania danych.

W opisie metodologii Autorka wyjaśnia, że zastosowała metodologię mieszaną, łącząc quasi-eksperyment i badanie w działaniu. Wyjaśnienie to jest jednak nieprecyzyjne. W literaturze *metodologia mieszana* odnosi się do łączenia danych ilościowych i jakościowych, a nie do zestawienia dwóch typów podejść badawczych. Opis procedur zbierania danych również wymaga dopracowania. Autorka wymienia pięć narzędzi badawczych, jednak szczegółowo opisuje jedynie dwa: kwestionariusz i test. Pozostałe narzędzia, czyli krótkie ankiety lekcyjne, notatki badaczki oraz dokumenty tworzone przez uczniów, nie zostały opisane ani pod względem formy, ani częstotliwości stosowania, ani liczby zebranych materiałów. Co więcej, dane pochodzące z tych źródeł nie zostały uwzględnione w części wynikowej, co rodzi pytania o ich rolę w badaniu. Pewne wątpliwości budzi również długość kwestionariusza (53 pytania), zwłaszcza w kontekście uczniów z trudnościami w koncentracji.

Rozdział 4 przedstawia wyniki analiz przeprowadzonych na zebranych materiale badawczym. Wyniki zostały zaprezentowane z dużą wnikliwością i sumiennością, z wykorzystaniem odpowiednio dobranych klarownych tabel i grafów. Choć struktura rozdziału jest przejrzysta, a zastosowane techniki analizy różnorodne i adekwatne, pojawia się jednak kilka kwestii wymagających doprecyzowania. Po pierwsze, nie jest jasne, dlaczego Autorka oblicza wyniki dla całej grupy (zbiorczo dla uczniów ze SPE i bez SPE), skoro takie zestawienie danych nie wynika z żadnego z pytań badawczych. Podobnie nieuzasadnione jest konsekwentne zestawianie wyników klas 7 i 8; również ten podział nie został przewidziany w pytaniach badawczych, a mimo to pojawia się w wielu analizach, m.in. w samoocenie opanowania strategii podczas sesji treningowych. Na uwagę zasługuje natomiast fakt, że Autorka wykorzystuje różne techniki weryfikacji wpływu strategii na proces uczenia się, nie tylko testy, ale także samoocenę uczniów, ich refleksje dotyczące trudności oraz wskazywane przez nich strategie radzenia sobie z problemami gramatycznymi. To wartościowe i wzbogacające podejście, które pozwala uchwycić wielowymiarowy charakter uczenia się. Warto również podkreślić dydaktyczną wartość jednej z ostatnich sesji treningowych, w której uczniowie mieli zastosować poznane strategie w praktycznym zadaniu gramatycznym. To trafny element projektu, dobrze osadzony w założeniach treningu strategicznego.

Rozdział 5, poświęcony dyskusji wyników, stanowi mocną stronę pracy. Autorka w sposób systematyczny odnosi się do każdego pytania badawczego, interpretując wyniki w świetle literatury przedmiotu. Analiza jest spójna, logiczna i świadczy o dobrej orientacji w badaniach nad strategiami uczenia się.

Na szczególne uznanie zasługują dwie końcowe podsekcje, ograniczenia badania, gdzie Autorka trafnie identyfikuje słabe punkty projektu, co świadczy o jej dojrzałości

badawczej, a także implikacje pedagogiczne – przedstawione wnioski są merytorycznie cenne i praktyczne, dobrze powiązane z wynikami badań. Brakuje jednak oddzielnej części podsumowującej całą pracę z syntetycznym przedstawieniem najważniejszych wniosków, wkładu badań w rozwój wiedzy oraz kierunków dalszych badań. Część poświęcona konkluzjom jest standardowym elementem prac akademickich i jej brak nieco osłabia kompozycję całości.

Podsumowując, pragnę zaznaczyć, że rozdziały 1-5 tworzą solidny, merytorycznie bogaty wywód, który prowadzi czytelnika od szerokiego tła teoretycznego do szczegółowej prezentacji wyników badań. Autorka wykazuje bardzo dobrą orientację w literaturze dotyczącej przyswajania języka, strategii uczenia się oraz specyfiki uczniów ze SPE, umiejętnie łącząc różne perspektywy badawcze. W części empirycznej imponuje staranność w doborze narzędzi, różnorodność zastosowanych technik oraz dbałość o rzetelne przedstawienie wyników. Szczególnie wartościowe jest włączenie elementów samooceny uczniów i praktycznych zadań strategicznych, co wzbogaca analizę i podkreśla dydaktyczny wymiar projektu. Całość świadczy o dużym zaangażowaniu badawczym i umiejętności prowadzenia złożonych badań w wymagającym środowisku edukacyjnym.

Uwagi dotyczące języka i redakcyjnej strony rozprawy

Rozprawa została napisana w języku angielskim na ogólnie wysokim poziomie poprawności syntaktycznej, leksykalnej i stylistycznej. Styl jest komunikatywny i adekwatny do charakteru pracy naukowej, choć w kilku miejscach widoczne są niedociągnięcia wymagające korekty. Już w tytule warto rozważyć rezygnację ze skrótu, aby nadać mu bardziej formalny charakter. Podobnie niektóre tytuły sekcji i podsekcji utrzymane są w stylu mniej formalnym, np. *On why grammar is important in the L2 classroom*, co odbiega od standardów akademickich i mogłoby zostać zastąpione bardziej neutralną formą. W części metodologicznej widoczna jest niekonsekwencja czasowa; w sekcji dotyczącej analizy danych Autorka stosuje czas przyszły (*will be analysed*), podczas gdy zgodnie z konwencją raportowania badań powinien być użyty czas przeszły. Pojawiają się również drobne błędy językowe, takie jak stosowanie przecinków w ułamkach liczbowych (niezgodne z angielską konwencją) czy zapis *poland* małą literą.

W warstwie redakcyjnej, w pracy brakuje konsekwencji w stosowaniu i wprowadzaniu skrótów. Niektóre z nich pojawiają się bez wcześniejszego rozwinięcia (np. ALM, GLS), inne, jak LLS czy SEN, są poprawnie zdefiniowane przy pierwszym użyciu, lecz później Autorka wraca do pełnej formy, co nieco zaburza spójność.

Widoczne są też pomyłki w numeracji sekcji i podsekcji (np. 1.4.5.2 zamiast 1.5.5.2; 2.6.2.1 zamiast 2.5.2.1.; 4.7.3.3 zamiast 3.7.3.3), co utrudnia nawigację po tekście. Zdarzają się także błędne odwołania do numerów tabel oraz brak odniesień w tekście do niektórych ilustracji i schematów (np. Figure 16). W kilku miejscach listy nie są sformatowane zgodnie z zasadami typografii akademickiej.

W bibliografii i dokumentowaniu źródeł również pojawiają się drobne nieścisłości. Niektóre pozycje cytowane w tekście nie znajdują odzwierciedlenia w bibliografii (np. Larsen-Freeman 2001; Bryce & Carson 2009), a w innych przypadkach widoczne są rozbieżności w datach publikacji (Amber & Vause 2010/2009) lub niekonsekwentna pisownia nazwisk (Vanpatten / Van Patten). Zdarzają się także cytowania niepełne, np. odwołanie do Browna (s. 92) bez podania daty publikacji.

Wnioski

Rozprawa doktorska pani Magdaleny Paluch stanowi cenne i oryginalne opracowanie w obszarze badań nad strategiami uczenia się języka obcego przez uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w polskim kontekście edukacyjnym. Autorka przedstawia w niej wyniki interesującego i ambitnego projektu badawczego, który może stać się ważnym punktem odniesienia dla przyszłych analiz w tym obszarze badawczym. Praca świadczy o rozległej wiedzy teoretycznej Doktorantki, jej umiejętności krytycznego myślenia oraz zdolności do formułowania trafnych i przemyślanych wniosków. Całość dowodzi również jej dużego zaangażowania, dojrzałości badawczej oraz potencjału do dalszego rozwoju zarówno w pracy naukowej, jak i dydaktycznej.

Rozprawa pani mgr Magdaleny Paluch bez wątpienia spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim przez Ustawę. Wnioskuje o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów postępowania o nadanie stopnia doktora nauk humanistycznych w dyscyplinie językoznawstwo.

Poznań, dnia 16.03.2026

Aleksandra Wack